

Från Rosa Luxemburg till Angela Merkel

Samtal kring tysk nutidshistoria i ABF-huset 9 november med Johan Östling, historiker och Arne Ruth, publicist. Uppläsare Etienne Glaser, samtalsledare Carl Tham.

Johan Östling, som disputerat på avhandlingen ”Nazismens sensmoral”, inledde med att halvt på allvar, halvt på skämt presentera sig som ”talmystiker”. Den siffra han tänkte anknyta till var siffran 9, med vars hjälp han nu ville teckna en snabb bild av den tyska historien under 1900-talet. Till samma siffra anknöt även Carl Tham i sitt inledningsanförande.

År 1919 var det år då socialisten Rosa Luxemburg mördades och samma år inrättades Weimar-republiken, en bräcklig demokrati, framför allt beroende på att den ”inte bars upp av tillräckligt många demokrater.”

År 1929 kom den ekonomiska kraschen och 1939 andra världskrigets utbrott. 1949 bildades de två tyska staterna, 9 november 1989 föll Berlinmuren och 1990 enades Öst- och Västtyskland och blev det moderna Tyskland.

Johan Östling ville, som han sa, tala om det ”korta 1900-talet”, det som började med första världskriget 1914 och slutade med murens fall 1989. Han underströk att den ekonomiska krisen, som startade med börskraschen 1929, inte hade kommit som en blixtnedslag från klar himmel, och detsamma gällde den nazistiska segern 1933. Tvärtom präglades 1920-talet av en ökande spänning som förebådade vad som komma skulle, även om ingen ännu kunde veta exakt vad. Mycket bidrog till detta bl a den så kallade ”dolkstötslegenden”, den orättfärdiga Versaillesfreden, som skyllde hela kriget på Tyskland och ålade landet ett orimligt krigsskadestånd. Samtidigt var tjugutalet en period då konst och kultur blomstrade.

Starka försök att återinlemma Tyskland i världssamfundet avbröts när Hitler gick in i Polen och andra världskriget utbröt. Kriget, som tog slut först 1945 med Tysklands ovillkorliga kapitulation, kom att sätta sin prägel på hela efterkrigstiden ända fram till murens fall för 20 år sedan – ja, kanske ända fram till idag. Västtysklands förste förbundskansler var Konrad Adenauer, som vid sitt tillträde var 73 år gammal, att jämföra med den 45-åriga statsministern Tage Erlander i Sverige tre år tidigare. Adenauer var alltså född på 1800-talet och hans tillträde innebar inget generationsskifte – ej heller någon verklig uppgörelse med nazismen. Tyskland var under femtiotalet upptaget av sitt ekonomiska ”under” och än var man inte mogen eller motiverad att titta bakåt. Johan Östling menade dock att även året 1959 var ett märkesår. Det var då Günter Grass ”Blecktrumman” kom ut som för första gången innebar en modern bearbetning av nutidshistorien. En ny generation, född på 1920- och 30-talen trädde till och det nya socialdemokratiska partiet, spd under Willy Brandt, tog över tysk politik. Socialliberala reformer introducerades och 1969 fick Västtyskland sin första socialdemokratiska förbundskansler.

Studentrevolten 1969 ledde dock i Tyskland, liksom i Italien, över i ett väpnat uppror, den så kallade röda terrorn – att detta blev förloppet i Europas bägge mest framträdande fascistiska stater var ingen slump utan hade att göra med ett speciellt föräldruppror i de länderna, menade Östling. Meningen med Rote Arméfraktion var ju att destabilisera samhället och avslöja dess verkliga fascistoida karaktär, men den tyska Förbundsrepubliken och det tyska rättssamhället, på basis av den konstitution som med amerikansk hjälp byggts upp efter kriget, stod rycken.

1979 inträffade också en viktig massmedial händelse då den amerikanska serien ”Holocaust”, visades på tv. Det var första gången som en skildring av Förintelsen nådde den stora publiken och nu inleddes en bearbetning av vad som faktiskt skett och där det nya Tyskland gått längre och djupare än något annat land. Hittills hade man talat om judeutrotningen. Nu började man tala om Förintelsen som det skeende som skiljde andra världskriget från alla andra krig, sade Johan

Östling. Nu kom också Nato med sitt dubbelbeslut om att om inte Sovjet drog tillbaka sina kärnkraftsrobotar från gränsen så skulle inte heller Nato dra tillbaka sina. Men när Reagan kom till makten tvingades Sovjet till reträtt och 1989 tog det kalla kriget slut. En ny era började.

Arne Ruth anknöt till föregående talare och nämde först att ledarna runt Hitler, som alla var omkring 30 år, var den yngsta regering som världen skådat; Hitler själv, född 1888, var äldst. Den siffra Ruth ville anknyta till var siffran 3, först genom året 1933, då Hitler vann makten i demokratiska val och 1000-årsriket tog sin början, samt 1943 då Himmler höll sitt tal om den ”slutliga lösningen”, dvs tyskarnas ”smärtsamma men nödvändiga uppgift” att göra slut på judarna. 1953 skedde en arbetarrevolt i Östtyskland pga av låga löner och usla arbetsförhållanden, en revolt som slogs ned. Och 1972 – nu övergavs nummer 3 – skedde Willy Brandts berömda knäfall i Warszawa, då han reservationslöst erkände Tysklands skuld. Det var, menade Ruth, ett statsmannaskap som var nödvändigt för att återskapa normala relationer i världen.

Studentrevoltens år 1968 hade i Västtyskland sitt långa förspel i antiatombombskampen där Arne Ruth själv deltog i ett par så kallade påskmarscher. Vid ett tillfälle fick han och hans kamrater bo hemma hos en viss Ulrike Meinhof som vid den tiden var en av de drivande organisatörerna i kampen, gift med redaktören för den radikala politiska tidskriften Konkret. De var bara ett par av de många personer i Västtyskland vid denna tid som ansåg att man inte tillräckligt radikalt hade gjort upp med det förflutna och att åtskilliga nazister fortfarande satt kvar i maktpositioner i samhället. En annan var publicisten Hans Magnus Enzensberger som gick i frivillig landsflykt till Norge. Men där har alltså Tyskland bättrat sig ordentligt och ligger långt före både t ex Frankrike och Österrike när det gäller uppgörelsen med ett brunt förflutet, mende Arne Ruth. Han ville också påminna om revolten i Algeriet, ett kolonialkrig, som kostade mellan 10-och 3 0 000 algerier livet efter andra världskrigets slut.

Vad beträffar återföreningen menade han att Adenauer egentligen inte ville ha någon återförening – och det var han inte ensam om. ”Han gillade egentligen ingenting öster om Rehn.” Så sent som 1987 mottogs Honecker i Bonn av Kohl och detta sågs som den tyska återföreningsstankens definitiva begravning; samtidigt hade åtskilliga östtyskar börjat ta sig västerut via Ungern. Att ”zonen”, dvs Östtyskland, var nära att kollapsa ekonomiskt var man också medveten om. Ändå kom murens fall som en chock och uppgörelsen mellan öst och väst och den gemensamma valutatan som Kohl stod bakom kom att bli enormt dyr för Västtyskland. Hans mest kända uttalande om att man nu skulle få se ”blomstrande ängar” stämde knappast med verkligheten där hela den östtyska industrin klappade ihop och arbetslösheten länge kom att ligga runt 20 procent.

Enligt Carl Tham var det samtidigt nästan förbjudet att prata om dessa påfrestningar och vad de faktiskt berodde på utan Västtysklands problem utmålades under lång tid i den konservativa pressen huvudsakligen som en följd av en överdimensionerad offentlig sektor och för höga skatter. Så förlorade också socialdemokraterna gradvis terräng och vann 2003 under Schröder en seger med endast cirka 1000 röster, huvudsakligen pga av hans protester mot Irakkriget. Sedan dess har Angela Merkel kommit fram som den otippade starka efterträdaren till Kohl och bildade 2005 en stor koalition tillsammans med spd. Men spd har splittrats samtidigt som vänstern, ”die Linke”, med Lafontaine i spetsen gjort comeback, en märklig blandning mellan gamla kommunister från öst, miljövännar m fl. Den skickligaste politikern i Tyskland är utan tvekan Angela Merkel, hon är kanske inte direkt folkjär men respekterad av alla. Under den ekonomiska krisen har hon satsat stort och Tyskland lider nu av ett enormt budgetunderskott, mycket större än det EU-stipulerade som Tyskland själv varit med om att driva igenom.

Dagens Tyskland har också stora invandrarproblem, där man dock har övergett den tidigare ”blodsbandspolitiken” och den dåliga utbyggnaden av daghem och äldreomsorg har hållit kvinnorna hemma, liksom de s k halvdagsskolorna, som förutsätter att mamma serverar lunch och läser läxor med barnen på eftermiddagarna. Nativiteten är låg, särskilt i akademikerkretsar, där många avstår från att skaffa barn eftersom det är så svårt att kombinera med arbete. Nyligen demonstrerade hundratusentals personer för bättre föräldraförsäkring och den nya familjemi-

nistern hos Merkel, som själv är både läkare och sexbarnsmor, har tagit itu med saken. 800 000 dagisplatser håller på att byggas och en föräldraförsäkring med pappamånad och allt är på väg att genomföras.

Kvällen avslutades med att skådespelaren Etienne Glaser läste upp valda delar ur den nyutkomna novellsamlingen "Natten då muren föll" där 25 tyska författare i översättning av Ulla Ekblad-Forsgren (Ersatz förlag) berättar om sina göranden och låtanden den 9 november 1989.

Kerstin Vinterhed